

BANKACILIK ve SERMAYE
Piyasası Araştırmaları Dergisi

Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi

BSPAD, Cilt 4, Sayı 10
www.bankasermaye.com

Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi ve Geleceği¹

Banking Development and Future of Participation in Turkey

Yunus Emre KAHRAMAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Muhasebe ve Finansman Doktora Öğrencisi

emrekahraman1410@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-0306-5227

Özet

Katılım bankacılığı adı altında faaliyetlerini sürdüren faizsiz bankalar, son yıllardaki gelişimi ile geleneksel bankalara rakip olabileceğini göstermektedir. Dünyada güçlü bir yapı içinde bulunan katılım bankacılığı, Türkiye'de her ne kadar geleneksel bankaların gerisinde kalsa da hatırı sayılır bir büyüme göstermiştir. Özellikle Müslüman nüfusunun yoğunluğu ile Türkiye katılım bankalarının sürdürülebilirliği açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Bu sebepten dolayı birçok geleneksel banka aynı zamanda katılım bankacılık faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada katılım bankalarının Dünya'da ve Türkiye'deki durumu incelenmiş, Türkiye'deki katılım bankaları ile geleneksel ve mevduat bankaları kıyaslanmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki katılım bankacılığının geleceğine dair fikirlere, çalışmalara ve bu süreçteki gereklilik ve uygulamalara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Katılım bankacılığı, Bankacılık Sektörü, Türkiye'de Katılım Bankacılığı

JEL Sınıflandırması; G20, G21, G24

¹ Makale Gönderim Tarihi: 10.10.2020 – Makale Kabul Tarihi: 22.12.2020

Abstract

Interest-free banks, which operate under the name of participation banking, show that with their development in recent years, they can become a competitor to traditional banks. Participation banking with a strong structure in world, although in Turkey remained far short of the traditional banks in sake showed a growth counted. Especially with quite a high potential for the sustainability of Turkey's participation banks with the Muslim population density. For this reason, many traditional banks also carry out participation banking activities. In this study examined the status of participation banks in Turkey and the world, traditional and deposit banks and participation banks in Turkey were compared. Also, ideas about the future of the participation banking in Turkey, studies and addressed the requirements and practices in this process.

KeyWords: Participation Banking, Banking Sector, Participation Banking in Turkey

JEL Classification: G20, G21, G24

Giriş

Bankacılık sektörü çeşitli dallara ayrılarak, parayı elde etmeyi ve dağıtmayı amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirirken de farklı yollar kullanır. Bankacılıkta, merkez bankaları para basımı ve hazine darlık yapar, diğer bankalar toplanan para için bir durak görevi görebilmektedir. Ticari bankalar mevduatlarını faizlerden oluşturur ve kredi verir, kalkınma ve yatırım bankaları tahvil yolu ile kredi sağlarlar. Son olarak katılım bankaları ise bütün bu bankacılık yapılarından ayrılarak alternatif bir tarz ortaya koymakta ve faizsiz bir yapı ile kar-zarar ortaklığı sağlamaktadır (Kalaycı, 2013: 52).

Katılım bankacılığının diğer geleneksel bankacılıklara alternatif bir yapı oluşturulabileceği bankacılık sektörünün analizi ile belirlenebilir. Günümüzdeki bankalar para alışverişinden ziyade güvenli ve hızlı bir transfer sağlayan kurum haline gelmiştir. Kapitalist sistemin dışında kalmaya çalışan ve faiz kavramının dini, felsefi ve etik kuralların dışında olduğunu düşünen birçok kişi para transferine ihtiyaç duyduklarından dolayı faiz kullanmasalar bile bu bankalar ile çalışma zorunda kaldılar. Ayrıca, faiz almayı reddedenler ile faiz kullanarak piyasada yer edinen müşteriler arasında adaletsiz bir piyasa mücadelesi olduğu söylenebilir (Battal, 2009: 6).

Katılım bankaları faizsiz bir yapı oluşturmada İslam dinini temel almaktadır. Faiz, İslam dininde kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bunun sebebi ise inanişe göre faiz hiçbir emek harcamadan, karşılıksız olarak elde edilen malı temsil eder. Bu durum ise insanın erdemini, toplum arasındaki yardımlaşmayı azaltır. Aynı zamanda insanları ticaret, zanaat ve ziraat gibi emek atfedilen işlerden uzaklaştırır. Zengin ve fakir arasındaki farkı artırabilir, ayrıca sınıf ayrılıklarını ortaya çıkarır ve devleti mali problemlere sürükleyebilir (Özsoy, 1994: 39).

Bankalar gelişen ekonomiler ile birlikte şirketler için daha önemli bir finansman kaynağı haline gelmiştir. Reel ve finans sektörlerinde kalıcı bir yer edinebilmek için bankaların finansal yapılarının oldukça sağlam olması gerekmektedir. Yakın zamanda Türkiye’de hızla artan katılım bankaları da işletmelerin finansal ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Işıl ve Özkan, 2015: 24). Türkiye’de faaliyette olan katılım bankalarından dördünün 2014 yılı itibari ile 104,1 milyar TL aktif toplamı, 70 milyar TL kredi toplamı ve 66,8 milyar TL toplam mevduatları vardır (TKBB, 2014: 1).

Katılım bankalarının kullandıkları kredi miktarı ile risk durumu doğrusal olarak artış göstermektedir. Ancak İslami bankalar ile diğer geleneksel bankalar arasındaki risk durumu eşit olarak görülmektedir (Akhtar vd, 2011). Katılım bankaları iki farklı risk altında kalmaktadırlar. Bunlardan birincisi, İslam bankası olarak geleneksel bankalara benzedikleri yönler ile karşılaştıkları riskler. İkincisi ise İslam’ın kurallarının uygulanması ile karşılaştıkları risklerdir (Mounira ve Anas, 2009: 23).

Bu risk kavramları arasındaki bir diğer risk ise likiditedir. Likidite, borç ve yükümlülüklerin zamanında ödenmesi olarak ifade edilmektedir (Basel Committee on Banking Supervision, 2008: 4). Bankaların strateji hatalarından dolayı nakit problemleri yaşaması ve borçları ödeme sıkıntısı yaşaması likidite riski olarak tanımlanmaktadır (BDDK, 2006: md.3).

1. Katılım Bankacılığı

Faizsiz bankalar Türkiye’de katılım bankaları, Dünya’da ise İslami bankalar olarak adlandırılır. Katılım bankaları, faizsiz olarak çalışmakta, elde edilen kar ve zarar dağıtımını benimseyerek fon sağlayıp, kullandiran banka çeşitleridir. Türkiye’deki katılım bankaları İslami ilkeleri benimsemişlerdir ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’ne bağlıdırlar. Katılım bankalarını diğer geleneksel bankalardan ayıran en önemli etken, müşterinin ihtiyacı doğrultusunda peşin alım yapıp, vadeli bir şekilde ödeme imkânı sunmasıdır (Özsoy, 2013).

Katılım bankacılığının ilk örneği Mısır Arap Cumhuriyet’inde Cemal Abdül Nasır’ım devlet başkanı olduğu Mit Gamr kasabasında bütün bankaların devletleştirilme kararına karşı bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Köylülerin ticari ve tarımsal ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile risk sermayesi ve dernek karışımı bir model olarak benimsenmiş ve literatürde bu kuruma banka sıfatı verilmesi sıklıkla tartışılmıştır. Katılım modeli bankacılık, sigorta, ticari ortaklık, takas ve benzeri finansman metotlarını içinde barındıran orijinal bir modeldir (www.riskonomi.com).

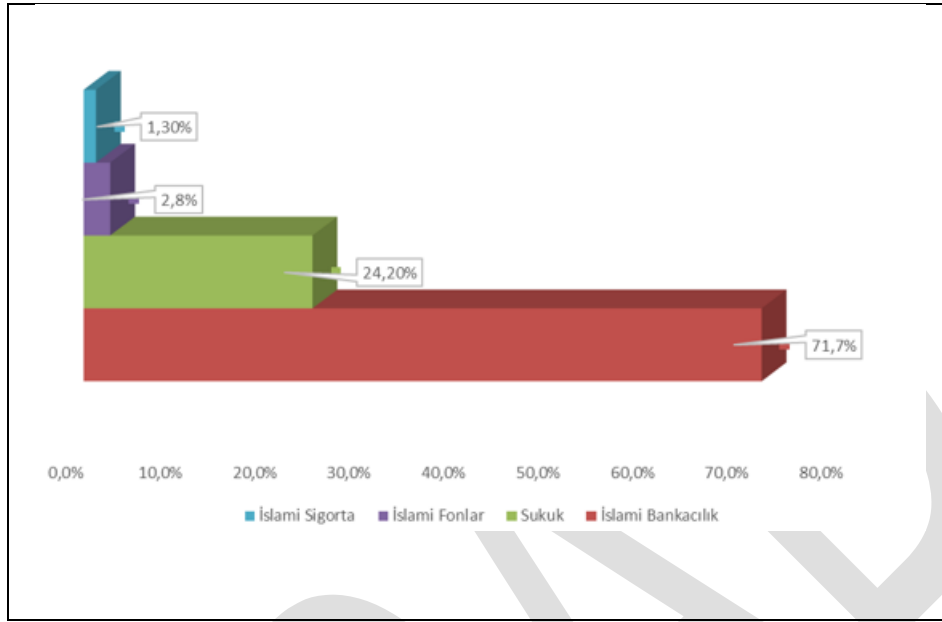
Katılım bankacılığı hareketi 21. yüzyıl ile beraber sistematik bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. ABD gelişmekte olan ülkeler tarafından talep edilen fon miktarını karşılamada zorluk çekmiş ve bu hareketi destekleyerek finansman kaynağı oluşumuna katkı sağlamıştır. Dünya Bankası modelini benimseyen bölgesel bankaların kurulmasına yardımcı olmuştur. Afrika ve Asya’da kurulan kalkınma bankaları ile beraber İslam Kalkınma Bankası Cidde’de kurulmuş ve İslam ülkelerindeki kamusal projelere büyük katkı sağlamıştır. Ancak yine de ihtiyaçtan doğan talebi karşılamakta zorlanmıştır. İslam Kalkınma Bankası özel sektöre finansman sağlayamamakta ve bu sektörde açıklar oluşmaktadır. 1981 yılında Müslüman örgütlenmesi ile İsviçre’de kurulan Dar Al-Maal Al-İslami holdingi ile bu açığın kapatılması hedeflenmiştir. Diğer Müslüman grupların yatırımlar ile desteklediği bu gelişim ile faizsiz finansman sistemi hızlı bir şekilde gelişerek büyük bir ölçüğe yayılmıştır. Aynı zamanda, zengin Müslümanların Uzakdoğu’da faaliyete geçirdikleri finansal kurumlar ile o bölgenin ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur (Sümer ve Onan, 2016: 298-299).

Dünya çapında İslami bankaların bu derece gelişmesi ve güçlenmesine Körfez ülkelerinin petrol üretimi ile sağladıkları fonlar önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bahreyn, Umman, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri Körfez İş Birliği Konseyi’ni oluşturmuşlardır. İslami Finansal Hizmetler Kurulu tarafından sağlanan bilgiye göre 2019 yılı itibari ile İslam finans sektörünün dünyadaki büyüklüğünün %44,9’luk oranı Körfez İş Birliği Konseyine aittir (Islamic Financial Services Board – IFSB, 2019: 10).

MENA olarak adlandırılan Mısır, İran, Lübnan, Ürdün, Tunus, Fas, Suriye, Libya, Cezayir, Yemen ve Irak İslami finans payının %34,4’üne sahiptir. Güneydoğu Asya ülkeleri olan Brunei, Kamboçya, Mynamar, Filipinler, Endonezya, Singapur, Vietnam, Dooğu Timor ve Tayland %16,9, Afrika ülkeleri ise %0,8’lik bir orana sahiptir. Bunların dışında Avrupa ve Amerika’da ise İslam finans dünyasında %3’lük oran görülmektedir (Islamic Financial Services Board – IFSB, 2019: 12).

İslam finans sektörünün %71,7’sini İslami bankacılık, %24,2’sini sukuk, %2,8’ini İslami fonlar ve %1,3’ünü İslami sigorta kapsamaktadır. Bu oranlar varlık olarak ifade edildiğinde sırasıyla 1 trilyon 571 milyar USD, 530,4 milyar USD, 61,5 milyar USD ve 27,7 milyar USD tutarları görülmektedir (Islamic Financial Services Board – IFSB, 2019: 10).

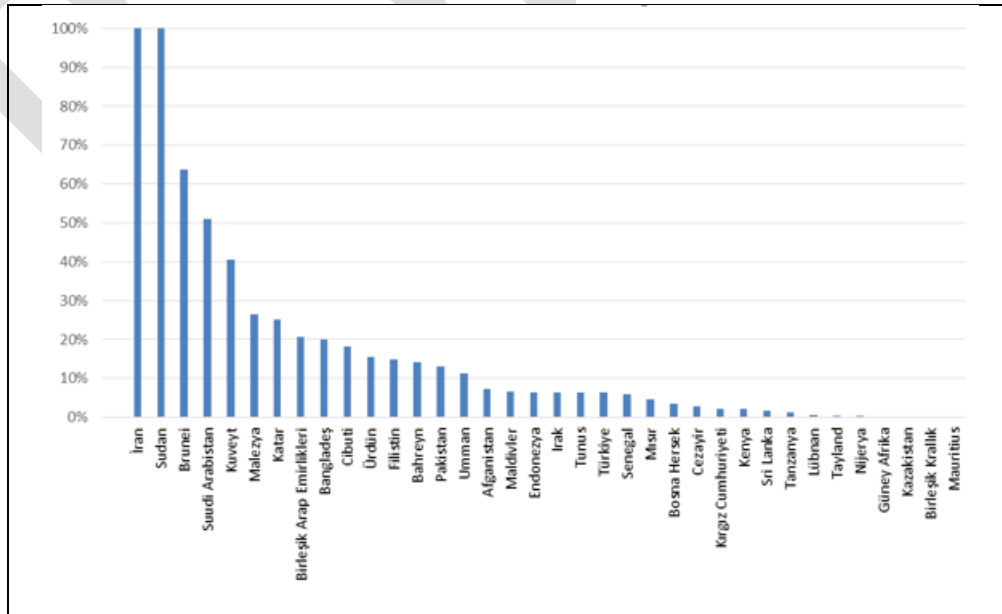
Şekil 1: İslami Finans Sektörü

Kaynak: Islamic Financial Services Board – IFSB Stability Report, 2019

İslam finans sektörünün içinde bulunan ülkeler arasında kendi içerisinde gerçekleşen bankacılık faaliyetlerinden aldığı paya bakıldığında en yüksek orana sahip ülkeler İran ve Sudan'dır. Sistemdeki payları %100'dür. İran ve Sudan'dan sonra onları Brunei %63,6'lık bir oranla izlemektedir. Sırasıyla da Suudi Arabistan %51,5, Kuveyt %40,6, Malezya %26,5, Katar %25,2, Birleşik Arap Emirlikleri %20,6, Bangladeş %20,1 ve Ürdün 15,6'lık bir paya sahiptir. Türkiye ise sıralamada 21. sırada yer almakta ve bankacılık sektöründeki payı %6,3'dür (IFSB Stability Report, 2019: 11-12).

Şekil 2 :Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılığın Oranları

Kaynak: Islamic Financial Services Board – IFSB Stability Report, 2019

Global alanda İslami bankacılık sektörüne baktığımızda aktif büyüklüğü en fazla ülke olan İran 500 milyar USD ve %32,1'lik paya sahiptir. Suudi Arabistan 315 milyar USD, Malezya 168 milyar USD, Birleşik Arap Emirlikleri 152,9 milyar USD, Katar 96,7 milyar USD aktif büyüklüğe sahiptir. Ülkelerin aktif büyüklükleri pazar payı ile ifade edildiğinde ise sırası ile %20,2, %10,8, %9,8 ve %6,2'lik oranlar görülmektedir. Türkiye ise 40.56 milyar USD aktif büyüklük ile %2,6'lık bir paya sahiptir (IFSB Stability Report, 2019: 12).

Katılım bankacılığındaki bu gelişim ve büyümeye Batı ülkeleri de kayıtsız kalmayıp faizsiz temeline dayalı faaliyetlere HSBC Bank, Citibank, Kleinwort Benson, Union Bank of Switzerland, Goldman Schs ve ANZ Grindlays gibi kurumlar ile yönelmeye başlamıştır. Böylece Dünyada, hem katılım bankaları hem de geleneksel bankalar faizsizlik yapısını içinde barındırmaktadır (Aras ve Öztürk, 2011: 168).

Ortadoğu'da petrol üretimi ile elde edilen kazanç ve Dünya'da %30 oranında Müslüman toplumların bulunması ile İslami bankacılık hızlı bir şekilde gelişen bir sektör olmuştur. İslami bankaların yıllık mevcutlarının büyüme oranı %15, fonlarının büyüme oranı ise %40 olarak ifade edilmektedir (TKBB, 2009c: 30).

Dünya'ya baktığımızda toplam İslami bankacılığın büyüklüğü dünyanın en büyük geleneksel bankası olan Industrial & Commercial Bank of China Ltd. isimli Çin bankasının yaklaşık yarısı kadardır. Aynı zamanda Dünya'da aktif büyüklüğü 1 trilyon USD olan 23 banka bulunmakta ilk 4 sırada ise Çin bankaları yer almaktadır. Amerika merkezli bakıldığında 300 milyar USD ve üzeri aktif büyüklüğe sahip 1808 banka görülmektedir (FED, 2017). Bütün bu verilere ek olarak Japonya ve Birleşik Krallık'taki bankaların aktif büyüklükleri de işin içine katıldığı zaman İslami bankaların tüm bankalar arasında aktif büyüklüğü %3 olarak tespit edilmiştir (Mehmood, 2017).

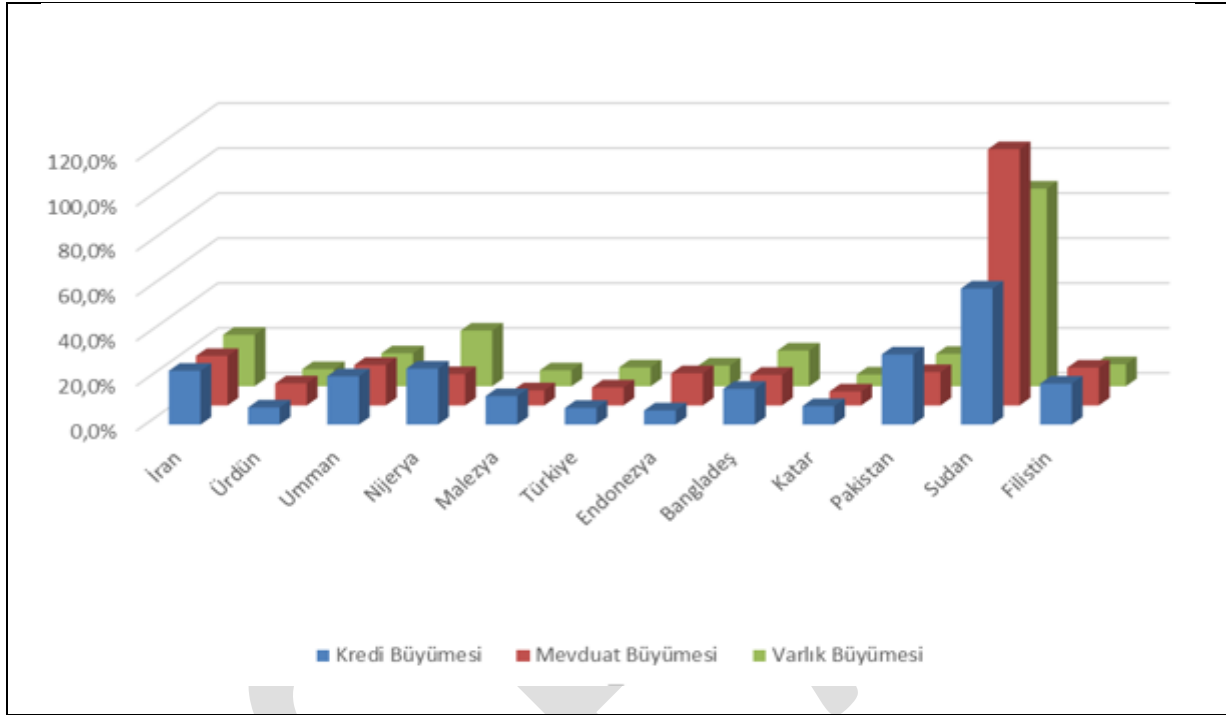
Şekil 3: İslami Bankacılığın Aktif Büyüklükleri Ve Payları

Ülke	Aktif Büyüklük (Milyar USD)	Pay
İran	504,39	32,1%
Suudi Arabistan	317,40	20,2%
Malezya	169,70	10,8%
Birleşik Arap Emirlikleri	153,99	9,8%
Kuveyt	98,99	6,3%
Katar	97,42	6,2%
Türkiye	40,85	2,6%
Bangladeş	29,85	1,9%
Endonezya	29,85	1,9%
Pakistan	20,43	1,3%
Ürdün	11,00	0,7%
Umman	11,00	0,7%
Sudan	11,00	0,7%
Bahreyn	11,00	0,7%
Mısır	9,43	0,6%
Brunei	7,86	0,5%
Diğer	47,14	3,0%
TOPLAM	1.571,30	100,0%

Kaynak: Islamic Financial Services Board – IFSB Stability Report, 2019

İslami bankacılıkta en çok varlık büyümesi gösteren ülke %87,9 ile Sudan olmuştur. Sudan'ın başı çektiği varlık büyüme oranında Nijerya ve İran onu takip etmektedir. Kredi büyüme oranına bakıldığında Sudan yine zirvede olmakla beraber Pakistanda kredi büyümesinde önemli gelişmeler göstermiştir. Kredi büyümesi gösteren 11 ülke çift haneli bir değerle büyüme sağlamıştır ve mevduatlarının da ciddi bir şekilde büyüdüğü görülmektedir (IFSB Stability Report, 2019: 17).

Şekil 4 : İslami Bankacılığın Yıllık Büyüme Oranları

Kaynak: Islamic Financial Services Board – IFSB, 2019

2. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Katılım bankaları ilk başlarda özel finansal kurum olarak nitelendirilmiş daha sonraları 1983 yılında Bankalar Kurulu 83/7056 sayılı kararı ile faaliyet izni almıştır. Faaliyetlerine 1985 yılında başlamış ve bankacılık sektöründe giderek yükseliş göstermiştir. Katılım bankalarının gelişmesi ile 1999 yılında diğer geleneksek bankaların tabi olduğu yasal düzenlemelere ve Avrupa Birliği ve Basel II uyum sürecine tabi olmuştur. Türkiye’de katılım bankacılığı faizsiz bankacılık olarak fon sağlama, ticari ve üretim faaliyetlerini kar-zarar ortaklığı ile sağlayan bir yapı olarak görülmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2008: 216-217; Akgeyik ve Yavuz, 2008: 114; İTO,2008: 9-11; Er, 2009: 162; TKBB, 2010: 31-42; Tunç, 2010: 17-26).

Katılım bankalarının giderek yükselen gelişimi ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) 2002 yılında kurulmuştur. Bankacılık sektörüne yeni bir soluk getirmiş ve sektörün en temel üç unsuru arasında yer almaktadır. Diğerleri ise mevduat ile kalkınma ve yatırım bankalarıdır (TKBB, 2009a: 34). Katılım bankacılığı güvene dayanan çalışma prensibi ile hızla büyüyen bir alan haline gelmiştir ve sektörde büyük bir finansman desteği sağlamaktadır (Apak ve Açıkgöz, 2011: 72). Katılım bankaları sektördeki bankacılık kavramının üzerine kurulmuş bir yapı değil bu yapıya alternatif ve tamamlayıcı olarak görülmektedir. Müşterilere sağladıkları farklı seçenekler ile faizden kaçınan birey veya kurumlara fon sağlamaktadırlar (Ceylan ve

Korkmaz, 2015; TKBB, 2010: 35). Katılım bankacılığı yenilikçi bir etken olarak bankacılık sektöründe yer almaktadır (İTO, 2008: 14).

Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. Türkiye’de kurulan ilk katılım bankalarıdır. Daha sonra bu bankalara sırası ile Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., Anadolu Finans Kurumu A.Ş., İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve Asya Finans Kurumu A.Ş. eklenmiştir. Ayrıca, Faisal Finans Ülker grubu tarafından satın alınarak ismi değiştirilmiş daha sonra ise Anadolu Finans ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankasını oluşturmuştur. Ziraat Katılım ise kamu sermayesi ile 2014 yılında faaliyete başlamıştır (Sümer ve Onan, 2016: 299-300).

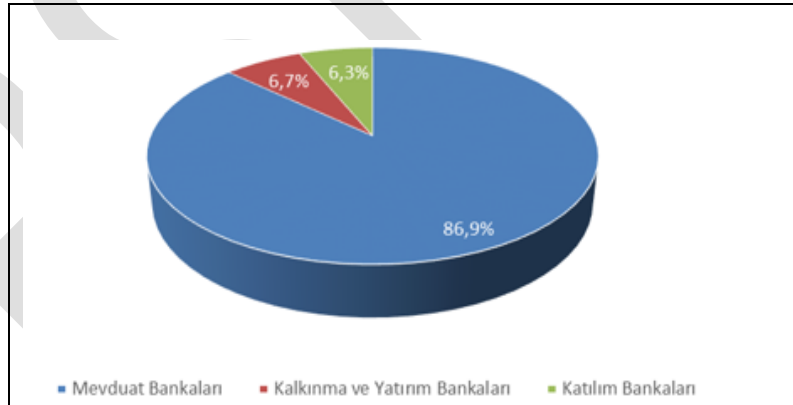
Katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasında kullanılan nakit ve fon toplamalarının oranında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılık katılım bankalarında %90 civarında seyrederken geleneksel bankalarda %70’lerdedir. Bu sebep ile katılım bankalarının elde ettiği fonların neredeyse tamamı reel sektöre aktararak nakit ihtiyacı dışındaki varlıklar ile direk olarak ekonomi için fon sağlamaktadır (Doğan, 2008).

Katılım bankalarının Türkiye’de faaliyetlerini gerçekleştirmesinin temel amaçları şu şekilde sıralanmıştır (Aras ve Öztürk, 2011: 172):

- Faizden kaçınan müşterilerden fon elde etme
- Türkiye ile İslami ilkelere uyan ülkeler arasındaki ilişkiyi geliştirme
- Zengin İslam ülkelerinden Türkiye’ye fon girişi sağlama

Türk bankacılık sektörünün temelini katılım bankaları, mevduat bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmaktadır. Mevduat bankaları geleneksel bankalar olarak faaliyetlerine uzun yıllardır devam etmekte ve her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sektörün büyük bir kısmını kaplamaktadır. Bu üç temel banka sisteminin Türk bankacılık sektöründeki oranları; %86,6 mevduat bankaları, %6,7 kalkınma ve yatırım bankaları ve %6,3 katılım bankalarıdır.

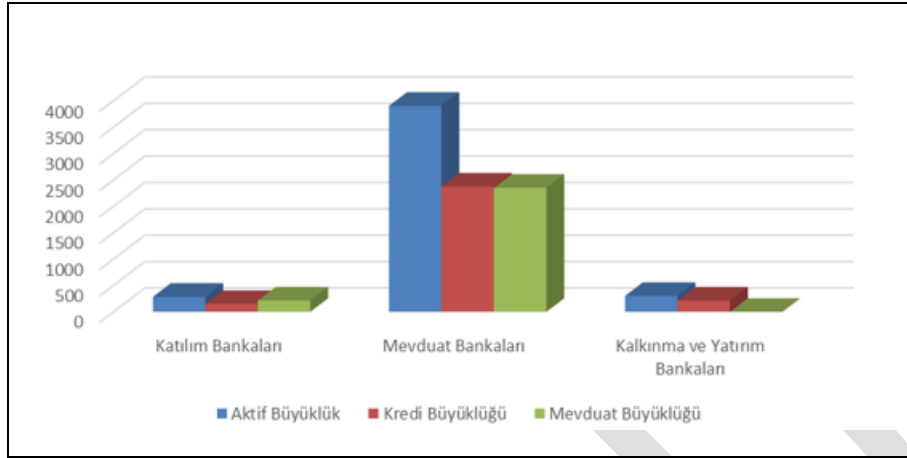
Şekil 5 : Türk Bankacılık Sektörü

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Türkiye’deki katılım bankalarının aktif, kredi ve mevduat büyüklükleri kalkınma ve yatırım bankaları ile eşit seyrinde devam ederken mevduat bankalarının gerisinde kalmaktadır. Katılım bankalarının 2018 ve 2019 yılındaki aktif büyüklüklerinin Türk bankacılık sektöründeki payı sırası ile %5,3 ve %6,3’dür. Mevduat büyüklüklerinde %6,7 ve %8,4, kredilerde ise %5,1 ve %5,5 paya sahiptir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2019: 114).

Şekil 6 : Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (2019)

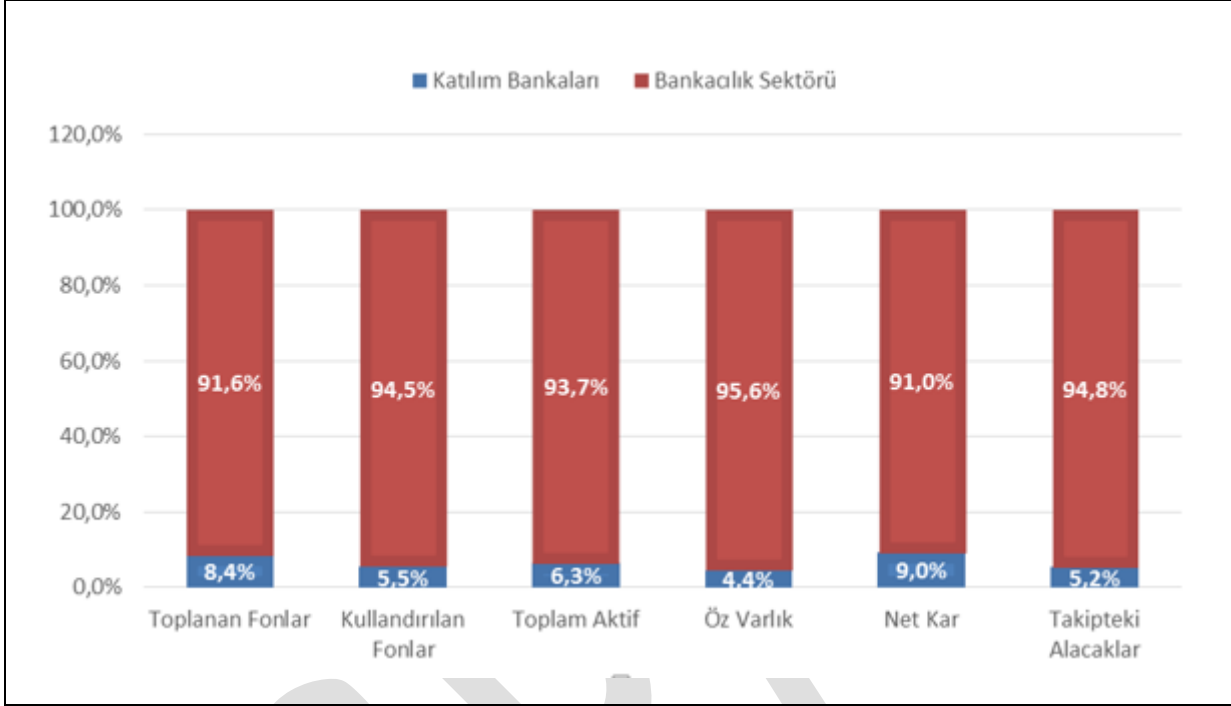

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Katılım bankalarının varlıklarına bakıldığında ise 2019 yılı verilerine göre aktif büyüklüğü 284.459 milyon TL olarak görülmektedir. Kredi ve mevduatlarda ise daha düşük bir değer ile 215.456 milyon TL ve 149.476 milyon TL gibi rakamlar karşımıza çıkmaktadır.

Türk bankacılık sektöründe katılım bankalarının yerini tespit edebilmek için katılım bankalarının finansal büyüklüklerine değinilmelidir. Finansal alanda toplanan fonlar, kullanılan fonlar, toplam aktif, öz varlık, net kar, personel sayısı, şube sayısı ve takipteki alacaklara bakıldığında katılım bankacılığının yerini yüzdesel olarak saptamak mümkündür. Bankacılık sektöründe toplanan fonların büyüklüğü 2.576.404 milyon TL iken katılım bankaları için bu büyüklük 215.456 milyon TL ve %8,4 oranına denk gelmektedir. Kullanılan fonlar sektörün toplamında 2.739.736 milyon TL varlık oluştururken, katılım bankacılığındaki finansal büyüklüğü 149.476 milyon TL'dir ve kullanılan fonların %5,5'ini oluşturur. Akabinde, toplam aktif büyüklüğü 4.491.708 milyon TL olan bankacılık sektöründe, katılım bankaları 284.459 milyon TL varlığa sahiptir. Toplam aktif oranı ise %6,3 civarlarındadır. Katılım bankaları öz varlık, net kar, personel sayısı, şube sayısı ve takipteki alacaklar büyüklüklerine bakıldığında sektörde %4,5 ila %10,5 arasında yer kaplasa da, geçmiş yıllara göre daha yüksek değerlere ulaşmış ve daha başarılı bir grafik çizmiştir. Toplanan fonlarda %57,4, kullanılan fonlarda %20, toplam aktifte %37,5, öz varlıklarda %29,7, net kârda %16, personel sayısında %2,5, şube sayısında %5,1 ve takipteki alacaklarda %53,7'lük bir gelişim göstermiştir.

Şekil 7 : Bankacılık Sektöründe Katılım Bankalarının Yüzdesel Büyüklüğü

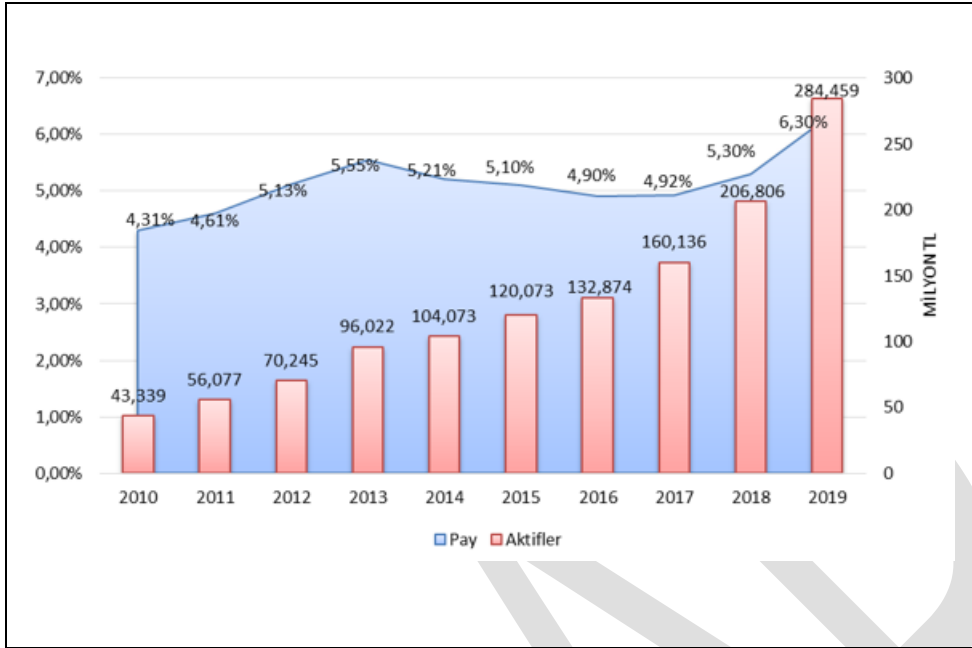

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Katılım bankacılığının Türkiye’deki grafiği yükselen bir ivme ile gelişmeye devam etmektedir. Katılım bankaları 2019 yılında 284.459 milyon TL aktif büyüklük ile %37,5 büyüme kaydetmiştir. Katılım bankacılığı sektörünün 2010-2019 yılları arasındaki grafiğine bakıldığında yıllık %23,3 büyüme gerçekleştirdiği görülmektedir.

Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren katılım bankalarının aktif gelişim süreci incelendiğinde 2010 yılında 43.339 milyon TL aktif büyüklüğünün olduğu ve piyasa payının %4,31 olduğu görülmektedir. 2019 yılında ise piyasa payını %6,3’e çıkartarak, 284.459 milyon TL aktif büyüklüğe ulaşmıştır.

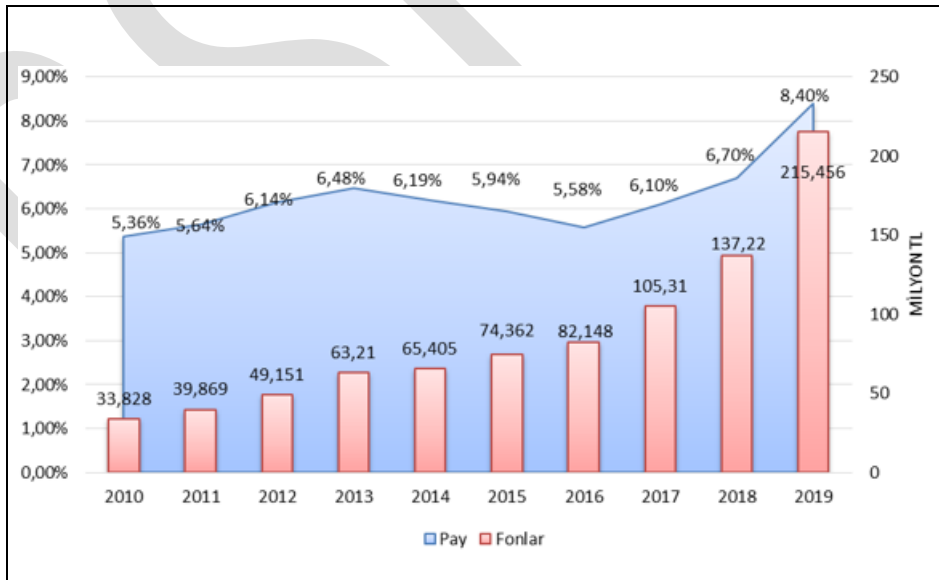
Şekil 8 : Katılım Bankalarının Aktif Büyüklüğü Ve Payları

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Katılım bankaları fon gelişimini ise yıllık ortalama %22,9 büyüme göstererek sektördeki payını %6,4'e çıkartmıştır ve fon büyüklüğü 215.456 milyon TL'ye ulaşmıştır.

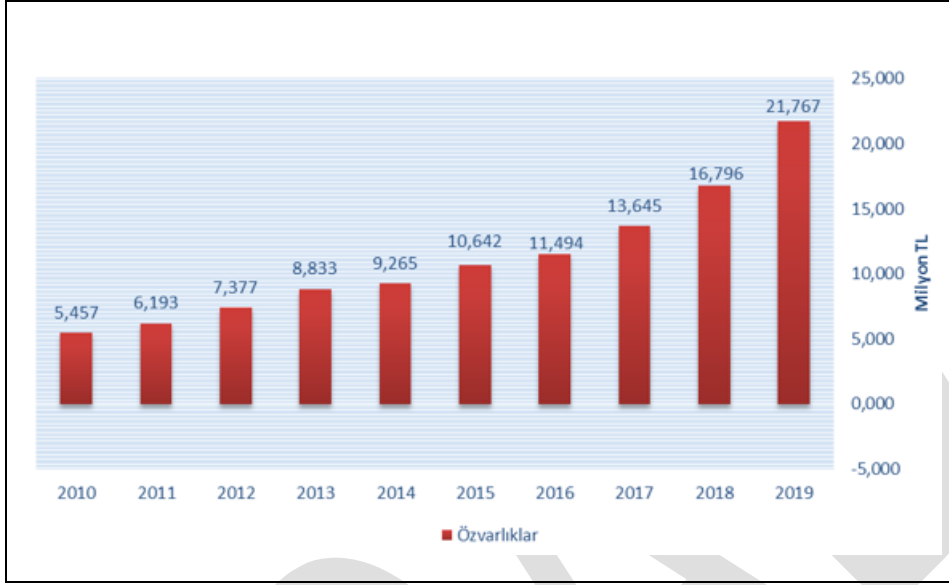
Şekil 9 : Katılım Bankalarının Fon Gelişimi

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Katılım bankalarının öz varlık gelişimine bakıldığında 2010 yılındaki 5.457 milyon TL öz varlık büyüklüğünü 2019 yılında 21.767 milyon TL'ye çıkarmış ve yıllık ortalama %16,6 büyüme gerçekleştirmiştir.

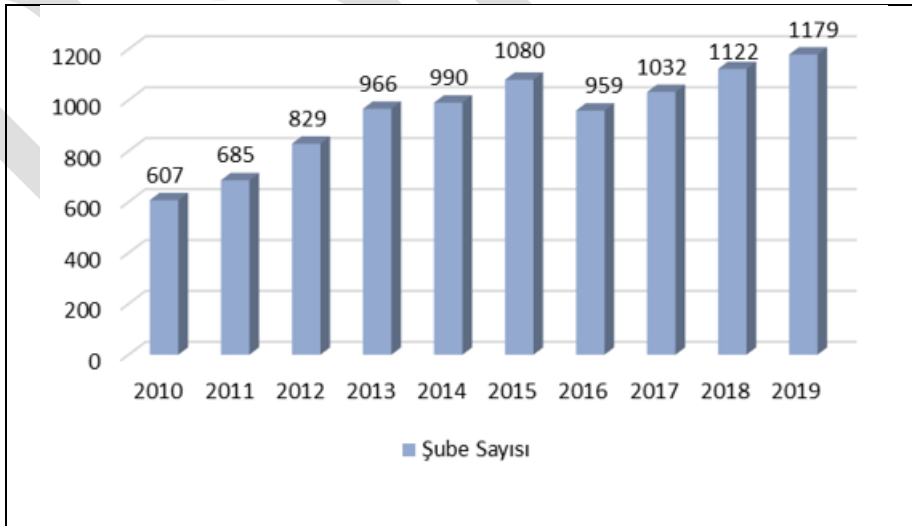
Şekil 10 : Katılım Bankalarının Özvarlık Gelişimi

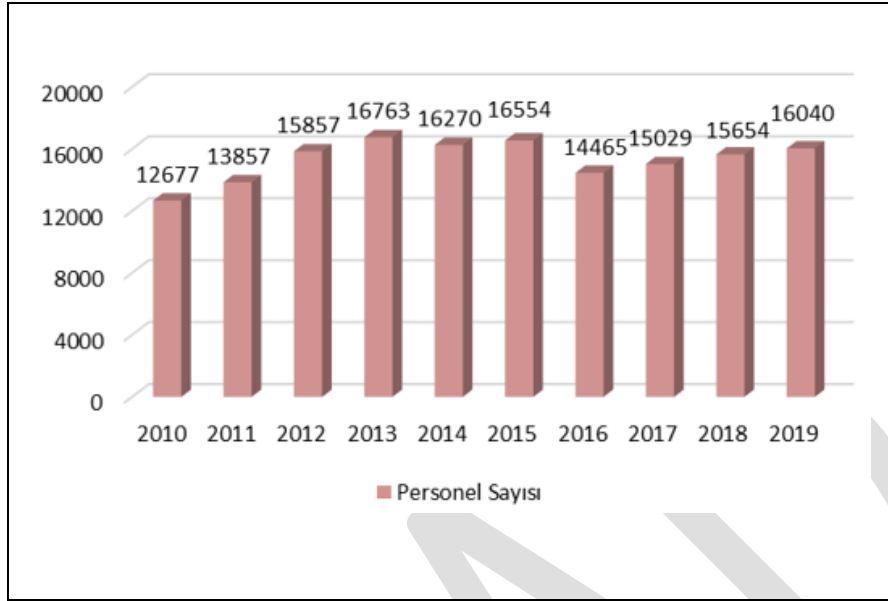
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

Türkiye'deki katılım bankalarının net kârı TKBB'nin yayınladığı raporda 2019 yılı itibari ile 2.433 milyon TL'dir. Yıllık ortalama %13,8'lik büyüme göstererek 2010 yılındaki 760 milyon TL net kâr payını yüksek oranda arttırmıştır. Aynı zamanda şube ve personel alanında da gelişme kaydetmiştir. 607 olan şube sayısını 1.179'a çıkartmış, personel sayısını ise 9 yılda 3363 arttırarak 16.040 kişilik personel kadrosuna ulaşmıştır.

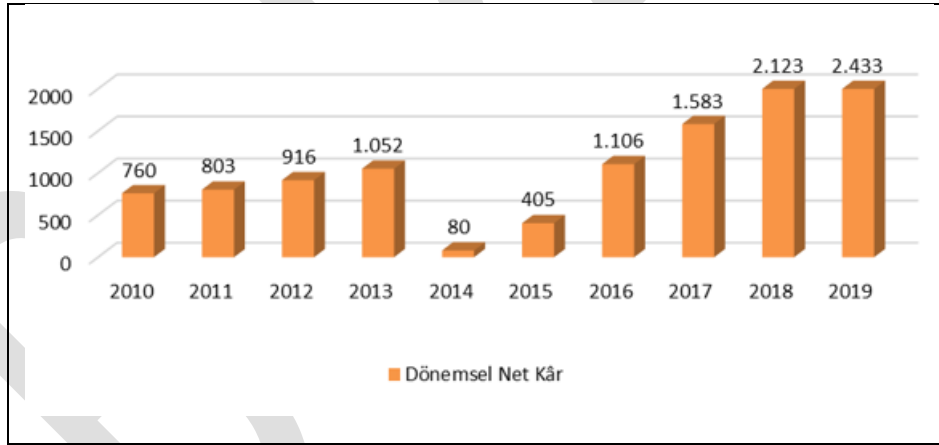
Şekil 11 : Katılım Bankalarının Şube Gelişimi

Şekil 12 : Katılım Bankalarının Personel Gelişimi

Şekil 13 : Dönemsel Net Kar

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB, 2019

3. Literatür Taraması

Yudistira (2004), 18 İslami bankanın 1998-1999 yılları arasındaki dönem verileri ile istikrar ve verimlilik üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmasının sonucunda, İslami bankaların kriz dönemlerindeki performansının iyi olduğunu ve verimsizliklerinin düşük olduğunu belirtmiştir.

Özgür (2008), 2001-2005 dönem aralığında Türk katılım bankalarının verimliliği ve etkinliğini incelemiştir. Araştırmasının sonucunda, katılım bankalarının etkinliğinin ekonomik istikrarda önemli olduğunu ve verimlilik ile etkinliğin olumlu bir ilişki içinde olduğunu ifade etmiştir.

Aras ve Öztürk (2011), Türk katılım bankalarının kullandırılan fon miktarını ve payını incelemişlerdir. Sonuç olarak, katılım bankalarının kullandırdıkları fon miktarı ve payının 2002 yılından sonra artış göstererek devam ettiğini belirtmişlerdir. Ancak reel ekonomiye direk katkı sağlama amacıyla gerçekleştirilen kar-zarar ilişkisinde düşük bir orana sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Onour ve Abdalla (2011), 2007-2008 yılları arasındaki dönem verileri ile Sudan'daki İslami bankaların finansal performanslarını incelemişlerdir. Çalışmalarında 12 İslami banka kullanmışlar ve bunların bazılarının özel sermayeli, diğerlerinin kamu sermayeli bankalar olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmalarının sonucunda, mülkiyetin performans etkinliğine herhangi bir kısıtlama getirmediği ve banka büyüklüğünün ölçek etkinliğinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

Apak ve Açıkgöz (2011), Türk bankacılık sektöründe katılım bankalarının konumunu araştırmışlardır. Çalışmalarının sonucunda, katılım bankalarının Türk bankacılık sektörüne aktif gelişim, öz kaynak gelişimi, şube ve personel gelişimi ve kredi gelişimi alanlarında olumlu, kârlılık ve sermaye yeterliliği alanlarında olumsuz ve toplanan, kullandırılan fonlar üzerinde tarafsız bir etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Parlakkaya ve Çürük (2011), Türk katılım ve geleneksel bankaların finansal oranları üzerine bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarının sonucunda, kârlılık ve likidite oranlarının geleneksel ve katılım bankalarının her ikisi içinde ayırt edici bir özelliğinin olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, geleneksel ve katılım bankalarının faaliyetlerinin birbirinden farklı görüldüğünü ifade etmişlerdir.

Uysal ve Er (2012), 26 ticari banka ve 4 katılım bankası olmak üzere Türkiye'de faaliyet gösteren toplam 30 bankanın 2005-2010 yılları arasındaki verileri ile etkinlik düzeylerini incelemişlerdir. Araştırmalarının sonucunda, 2005-2010 yılları arasındaki toplam etkinlik değerlerinin katılım bankalarında ticari bankalara göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır.

Yayar ve Baykara (2012), Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının 2005-2011 yılları arasındaki finansal verileri ile bankaların faaliyetlerinin verimlilikleri ve etkinliklerini incelemişlerdir. Çalışmalarının sonucunda en etkin bankanın Albaraka Türk olduğunu ayrıca Kuveyt Türk'ün yatırım araçlarını çeşitlendirmesi ile verimlilik ve etkinliğini arttırabileceğini ifade etmişlerdir.

Sakarya ve Kaya (2013), çalışmalarında Türkiye'deki katılım ve mevduat bankalarını karşılaştırarak farklılıklarını tespit etmeyi amaçlamaktadırlar. Çalışmalarında 2005-2012 yılları arasındaki verileri kullanmışlar ve sonuç olarak katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha yüksek öz kaynak kullandıkları ve bankaların kârlılık ve etkinlik açısından eşit durumda olduklarını belirtmişlerdir.

Aktaş ve Avcı (2013), 2009-2011 yılları arasındaki dönem verileri ile katılım bankaları ve bankacılık sektörünün etkinliğini araştırmışlardır. Çalışmalarının sonucunda, kamu bankalarının en yüksek etkinlik oranına sahip olduğunu ve sırasıyla etkinlik grafiğinin faizli özel bankaların ve katılım bankalarının izlediğini ifade etmişlerdir.

Doğan (2013), Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren geleneksel ve katılım bankalarının 2005-2011 yılları arasındaki verileri ile finansal performanslarını incelemiştir. Çalışmada likidite, kârlılık, borç ödeme, risklilik ve sermaye yeterliliği üzerine karşılaştırma yapılmış ve sonucunda, geleneksel bankaların borç ödeme, likidite ve sermaye yeterliliğinin daha yüksek, riskliliğinin ise daha düşük olduğu belirlenmiştir. Ancak kârlılık üzerinde her iki banka içinde herhangi bir farkın olmadığı belirtilmiştir.

Bağcı (2013), katılım bankaları ile ticari bankalar arasındaki kârlılık performansını 2003-2011 yıllarındaki veriler ile araştırmıştır. Bu dönem aralığında katılım bankalarının ticari bankalara oranla daha karlı ve yüksek bir performansa sahip olduğunu saptamıştır.

Işıl ve Özkan (2015), Türkiye'deki katılım bankalarının 2006-2014 yılları arasındaki verileri ile likiditesini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda, katılım bankalarının eski dönemki likidite risklerinin ve kredilerinin, yeni dönemki likidite riskini etkilediğini belirtmişlerdir.

Atar (2017), Dünya'da ve Türkiye'de katılım bankalarının gelişimini incelediği çalışmada, Dünya'daki katılım bankalarının geleneksel bankalara nazaran yeni bir oluşum olmasına rağmen gelişim gösterdiğini ancak yine de sektördeki payının düşük olduğunu ifade etmiş.

Sürücü (2018), çalışmada Türkiye ve Malezya menşeli İslami bankaların karşılaştırmasına ve gelişimine yer vermiştir. Çalışmanın sonucunda, İslami bankacılığın gelişimini devam ettirebilmesi için hükümet ve merkez bankası desteğine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Sayan (2019), çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel ve katılım bankalarının 2008 küresel krizinden ne derece etkilendiğini incelemiştir. Araştırmasını 2005-2015 yılları arasındaki dönem verileri ile mevduat ve katılım bankaları üzerine gerçekleştirmiştir. Çalışmasının sonucunda, her iki banka türünün de piyasa koşullarından farklı seviyelerde etkilendiğini ifade etmiş ve net faizdeki gelişmelerden geleneksel bankaların daha çok etkilendiğini belirtirken, katılım bankalarının döviz kurundaki ve sanayi üretim endeksindeki olumsuz gelişmelerden daha fazla etkilendiğini saptamıştır. Ayrıca, kriz sonucu oluşan finansal dalgalanmalardan katılım bankaları, geleneksel bankalara göre daha fazla etkilenmiştir.

Uludağ (2019), Türkiye'deki katılım bankalarının performans ve uygulamalarını incelemiştir. Araştırmasının sonucunda, katılım bankalarının düşük düzeyde olmasına rağmen sektör içinde gelişim gösterdiği ancak ekonomi üzerinde yeterli düzeyde olmadığı, toplumsal refah ve adaletli gelir dağıtımında daha fazla gelişme gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.

4. Türkiye'de Katılım Bankacılığının Geleceği

Türkiye bankacılık sektöründe katılım bankalarının pazar payı şuan için %5 olarak görülmektedir. Bu oran ülkenin çoğunluğunun Müslüman olmasını da hesaba katarsak yeterli bir pazar payı değildir. Dünya'daki diğer Müslüman nüfusu yüksek ülkelere bakıldığında %40'lara varan pazar payına ulaşan ülkeleri görmek mümkündür. Bu durum Türkiye için bir fırsat niteliğindedir, gelişim gösterilebileceğini işaret etmektedir.

Türkiye'deki katılım bankalarının gelişim sürecinde kurumsal alt yapının güçlenmesi oldukça önemli, TKKB'nin verilerine göre 2000'li yıllarda %2 olan pazar payı 2005 yılında katılım bankalarının bankacılık kanunlarına dâhil edilmesi ile gelişim göstermeye başlamış ve bu oran günümüzde %5 seviyelerine ulaşmıştır. Bu süreçte katılım bankaları sermayelerini, şubelerini ve personellerini arttırarak daha fazla gelişim göstermeye imkân sağlamışlardır. Katılım bankacılığının gelişimi üretim ve yatırımı teşvik edici çalışmalar ve tasarruf bilincinin yaygınlaşması ile daha da ileri taşınabilir. Ayrıca, BDDK ve TKKB bu gelişim çalışmalarını yakından takip edip destek vererek 2025 yılında %15 pazar payını hedeflemektedir. Türkiye'deki katılım bankalarının gelişimi için yeni katılım bankalarının bankacılık sektörüne girmesi, mevcut katılım bankalarının sermaye arttırması, geleneksel bankalar ile çalışan müşterilere ulaşmak adına yeni projeler yürütülmesi gerekmektedir. Katılım bankalarının gelişme sürecinde yerli sermayede oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Kamu destekli katılım bankaları da kamudan aldıkları güç ile bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de kamu destekli katılım bankaları dışındaki katılım bankaların çoğunluğu yabancı sermaye üzerine kuruludur. Bu durum Türkiye özelinde bakıldığında katılım bankacılığının gelişimine engel olmaktadır. Yerli sermayenin artması ile gelişim süreci daha etkin bir şekilde gerçekleşebilir. Bu unsurlar üzerine yoğunlaşarak projelerin hayata geçirilmesi ile Türkiye'deki katılım bankalarının gelişmesi mümkün görülmektedir.

SONUÇ

Katılım bankaları temel esası İslam prensiplerine dayanan bir kar-zarar ortaklığı projesidir. Dini ve diğer sebeplerden ötürü sektörün dışında kalmış nakdi piyasaya dâhil edebilmek adına İslami şartlara uygun bir şekilde işlemeyi ve elde ettiği kâr ile hem müşterisine hem kendisine kazanç sağlamayı amaçlamaktadır.

Dünya’da geniş bir yelpazeye sahip katılım bankaları Türkiye’de 1983 yılından beri özel kurumlar olarak 2005’den itibaren de katılım bankaları olarak sektörün içinde yer almaktadır. Çalışmada da gösterilen veriler ışığında katılım bankalarının Türk bankacılık sektöründeki yeri yeterli seviyede değildir. Özellikle nüfusun büyük bir kısmının Müslüman olduğu düşünüldüğünde katılım bankalarının sektördeki payının da daha iyi bir konumda olması beklenmektedir. Ancak şu da ihmal edilemez ki, katılım bankaları hem Dünya’da hem de Türkiye’de yükselen bir grafiğe sahiptir ve giderek kendini geliştirmektedir.

Katılım bankaları geleneksel bankalara göre daha yeni bir oluşumdur. Bu durumda ihtiyaçlarını karşılamak için bankaları kullanan müşterilerin bazıları katılım bankaları ve uygulamaları hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Katılım bankalarının kendilerini daha geniş bir şekilde ifade etmesi bu noktada çok önemlidir. Elleriindeki sermayeyi kullanırken bir yandan diğer müşterilere ulaşmayı, faizsiz bankacılık hakkında bilgi vermeyi ve yeni finansal faaliyetler ile müşteri kazanmayı hedeflemelilerdir. Böylece sektördeki pazar payını arttırarak istenilen noktaya gelmek ve elde edilen fonlar ile reel ekonomiye katkı sağlamak katılım bankalarının gelişim sürecini olumlu etkileyecektir. Bütün bilgiler ışığında katılım bankacılığının günden güne Türkiye için öneminin ve değerinin artacağı görülmekte ve tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akgeyik, T. ve A. Yavuz (2008). Türk Bankacılık Sektöründe Yabancılaşma: Risk mi Fırsat mı? İTO Yayınları, Sektörel Yayınlar, Yayın No: 2008 – 50, İstanbul.

Akhtar, M.F., Khizer, A. and Shama, S. (2011). Liquidity Risk Management: A Comparative Study between Conventional and Islamic Banks of Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1 (1); 35-44.

Aktaş, M. ve Avcı, T. (2013). Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile Faize Dayalı Bankacılığın Etkinlik Açısından Karşılaştırılması. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50 (576); 85-98).

Apak, S. ve Açıkgöz, A.F. (2011). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı.

Aras, O.N. ve Öztürk, M. (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3 (2): 167-179.

Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye’de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu. *Journal of History Culture and Art Research*, 6 (4); 1029-1062.

Bağcı, H. (2013). Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi İle Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu – BDDK (2006). Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik.

Battal, A. (2009). Katılım Bankacılığında Kırmızı Çizgiler; Kalkıyor mu, Kalkmalı mı? *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 62; 6-17.

Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2008). İşletmelerde Finansal Yönetim. 10. baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2015). İşletmelerde Finansal Yönetim. Ekin Kitabevi.

Çetin, A.C. ve Bıtırak, İ.A. (2010). Banka Karlılık Performansının Analitik Hiyerarşi Süreci İle Değerlendirilmesi: Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarında Bir Uygulama. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2 (2); 75-92).

Doğan, M. (2013). Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 58; 175-188.

Doğan, S. (2008). Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Er, S. (2009). Devletin Bankacılık Sektöründe Düzenleyici Denetleyici Rolü ve Türkiye Uygulaması. İTO Yayınları, Sektörel Yayınlar, Yayın No: 2009 – 34, İstanbul.

FED (2017). <https://www.federalreserve.gov/releases/lbr/current/>

Islamic Financial Services Board - IFSB (2017). Islamic Financial Services Industry Stability Report. Kuala Lumpur: Islamic Financial Services Board.

Işıl, G. ve Özkan, N. (2015). İslami Bankalarda Likidite Riski Yönetimi: Türkiye’de Katılım Bankacılığı Üzerine Ampirik Bir Uygulama.

İstanbul Ticaret Odası - İTO (2008). Türkiye’de Katılım Bankacılığı. İTO Yayınları, Sektörel Yayınlar, Yayın No: 2008 – 57, İstanbul.

Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9 (19): 51-74.

Mehmood, J. (2017). <http://www.sn1.com>. <http://www.sn1.com/web/client?auth=inherit#news/article?id=40223698&cdid=A-40223698-11568> Erişim Tarihi: (02.08.2020)

Mounira, B.A. and Anas, E. (2009). Managing Risks and Liquidity in an Interest Free Banking Framework: The Case of the Islamic Banks. International Journal of Business and Management, 3 (9); 80-95.

Onour, I.A. ve Abdalla, A.M.A. (2011). Efficiency of Islamic Banks in Sudan: A Non-parametric Approach. Journal of Islamic Economics, Banking and Finance, 7 (4); 79-92.

Özgür, E. (2008). Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 10 (1); 159-175.

Özsoy, İ. (1994). Kredi Faizi: Kur’ân’a göre Bir Değerlendirme. İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, 2 (3); 31-41.

Özsoy, İ. (2003). Bir Faiz Soruşturması. Yeni Ümit Dini İlimler ve Kültür Dergisi, 60.

Parlakkaya, R. ve Çürük, S.A. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. Ege Akademik Bakış, 11 (3); 397-405.

Sakarya, B. ve Kaya, Y. (2013). Katılım Bankaları Mevduat Bankalarından Farklı mı Çalışıyor?. EY International Congress on Economics I "Europe and Global Economic Rebalancing", Ankara/Turkey; 1-13.

Sayan, M. (2019). 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye'deki Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarına Etkisinin Asimetrik Bilgi Teorisi Çerçevesinde Ampirik Değerlendirmesi: ARDL Modeli. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sümer, G. ve Onan, F. (2016). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları.

Sürücü, Ş. (2018). İslami Finans: Malezya ve Türkiye Karşılaştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunç, H. (2010). Katılım bankacılığı: felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması. Nesil Yayınları, İstanbul.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği - TKBB (2009a). Katılım Bankaları 2009. TKBB Yayını, İstanbul.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB (2009c). Dünyada Faizsiz Bankacılık. Katılım Bankaları, 28-33, İstanbul.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği - TKBB (2010). Katılım Bankaları 2010. TKBB Yayını, İstanbul.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB (2014). Katılım Bankaları 2014. http://www.tkbb.org.tr/documents/KATILIM_2014_TR_final.pdf

Türkiye Katılım Bankaları Birliği – TKBB (2018) Katılım Bankaları 2018. TKBB Yayını, İstanbul.

Uludağ, M.C. (2019). Türkiye'de Katılım Bankacılığının Analitik İncelemesi. Maliye ve Finans Yazıları, 111: 201-232.

Uysal, M. ve Er, B. (2012). Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 26 (3-4); 365-387.

Yayar, R. ve Baykara, H.V (2012). TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. Business and Economics Research Journal, 3 (4); 21-42.

Yudistira, D. (2004). Efficiency In Islamic Banking: An Empirical Analysis of Eighteen Banks. Islamic Economic Studies, 12 (1); 1-19

www.riskonomi.com (01.08.2020)